

מנהיגות במבחן – יחידת בחירה מורחבת במגמת מקרא

מבוא פדגוגי

מטרת-על (Aim)

התלמידים יאהבו תנ"ך ויעמיקו את ההבנה של המסרים התנ"כיים, תוך חשיפה להגות ולאומנות הכללית הרלוונטיות.

מטרה (Goal)

התלמידים יקיימו דיאלוג משמעותי, פרשני ואישי עם הערכים הגלומים בפרקי התנ"ך בהקשר של מנהיגות אידיאלית ומיטיבה, הנובע מהשוואה ליצירות מופת בתרבות העולמית.

על אודות

יחידות ההרחבה מיועדות לתלמידים הבוחרים ללמוד מקרא במגמת מקרא מורחב. הנושא הנבחר הוא נושא אחד מבין השלושה המוצעים ע"י המפמ"ר, והוא מהווה יחידת בחירה המוערכת בהערכה חליפית. ניתן להמיר אחת מיחידות הבחירה ביחידה שהמורה בונה, בכפוף לקבלת אישור מהפיקוח על הוראת המקרא. זהו נושא חתך המיועד להעמקה בהקשרים פרשניים והשוואתיים. פרקי התנ"ך שעליהם מתבססת ההעמקה נלמדים בשיעורי התנ"ך, והיחידה אינה מיועדת לחזרה עליהם אלא מבוססת על ידיעתם ועל העמקה בשאלות הנידונות בהן, הידועות לתלמיד מלימודי התנ"ך. הלימוד ייעשה באמצעות תמה רוחבית, כדי לאפשר את הרחבת היריעה של הספרות המקראית עם פרשנות מסורתית וחדשה.

טקסטים מקראיים רלוונטיים:

- חוטר מגזע ישי - ישעיהו יא, פרקים א-י
- אהוד בן גרא - שופטים פרק ג
- דבורה וברק - שופטים פרק ד
- חוק המלך - דברים פרק יז, פרקים יד-כ
- גדעון - שופטים פרקים ו-ח
- אבימלך ומשל יותם - שופטים פרק ט
- יפתח - שופטים יא; יב, א-ז
- בקשת העם למלך ומשפט המלך - שמואל א, פרק ח
- דוד כמלך - שמואל ב, פרקים: ג-ד, פרק ה, (פסוקים א-י), פרק ו, פרקים יא-טו
- מלכים א, פרק א
- שלמה - מלכים א, פרק ג, פרק יא
- פילוג הממלכה: ירבעם ורחבעם - מלכים א, פרק יב
- משל הרועים - יחזקאל, פרק לד

מבנה פרקי היחידות: יחידת המנהיג האידיאלי

- העשרה מס' 1: פוגשים את הפילוסופים – האם יש מנהיג אידיאלי? מה מקור הסמכות של המנהיג? טעימה מתשובות הפילוסופיה.
- העשרה מס' 2: תמונה שווה אלף מילים – ייצוגים חזותיים של מנהיגים, ומה הם מספרים עליהם.
- העשרה מס' 3: מנהיגות מיטיבה יהודית-ישראלית – המדינאים שהקדישו את חייהם לעם.
- העשרה מס' 4: מעשה של מנהיגות - מהקולנוע לחיים - מבט מסכם דרך עדשת המצלמה.

יחידת שלטון וכוח

- העשרה מס' 1: טעימה מהגות מדינית – מה מקור הכוח של המנהיג?
- העשרה מס' 2: אומנות כביקורת של העם על מנהיגות שאינה מיטיבה
- העשרה מס' 3: מנהיגות והיבריס
- העשרה מס' 4: מה עושה הכוח למוח?

רציונל היחידה

היחידה בנויה בהתאמה למיומנויות המאה ה-21: "פדגוגיה מוטת עתיד"¹ ופרויקט "חינוך 2030"² של ה-OECD, ובהתאמה לחזון של פיתוח לומד עצמאי העוסק בלמידת חקר רב-תחומית שמכינה אותו לעתיד. אחד העקרונות המארגנים המקובלים של תוכני לימוד, מאז ימי קדם ועד ימינו, הוא חלוקת הידע על פי דיסציפלינות ותחומי דעת, עם זאת המגמה השלטת במחקר החינוכי משנות ה-70 של המאה ה-20 ועד ימינו, היא כי חלוקה נוקשה של הידע האנושי לדיסציפלינות ולתת-דיסציפלינות, פוגעת בהבנת מציאות החיים, שהיא מטבעה כוללת ואינטגרטיבית. לאור הבנה זו מבקשים מתכנני תוכניות הלימודים לבנות תוכניות אינטגרטיביות המציגות נושא מזוויות מגוונות, כפי שמצוי ביחידה זו, וזאת בלי לוותר על ההעמקה בלימוד תחום הדעת.

אנו מאמינים כי הקניית ידע רב-תחומי לתלמיד – הכולל למשל בהקשר שלנו את פרקי הציוויליזציה האנושית (היסטוריה), יצירות ספרות מקומיות ואוניברסליות, כתבים פילוסופיים, יצירות אומנות ואת מדעי החברה – יאפשר לתלמיד להבין את ההקשרים בין תחומי הידע השונים (מקרא, היסטוריה, פילוסופיה, אומנות, סוציולוגיה) ויאפשר חשיבה ביקורתית, התמודדות עם דילמות, העמקה של השיח וקבלת ערך רלוונטי לחיי התלמיד.

למידה העונה על הגישה האינטגרטיבית הרב-תחומית מאפשרת שיפור במיומנויות מסדר גבוה, כגון חיפוש, ניתוח, העמקה וביקורת, וכן הקנייה של ידע כללי (למשל בתחום התרבות) המצופה מבוגר מערכת החינוך בימינו וממשכיל עברי. מחקרים בלמידה מראים כי תוכן המקושר למגוון תכנים מתחומים שונים, נשמר טוב יותר בזכרון לטווח ארוך מתוכן המקושר לתחום ידע אחד, ומכאן שהלמידה הרב תחומית תשפר שליפה וזיכרון. [מודל עיבוד המידע של אטקינסון ושיפריין (Slavin 2014)].

בהתאם, תפיסתנו היא כי תפקיד המורה להנחות ולעצב את חומרי הלימוד תוך שיקול דעת; התלמיד הוא לומד חקר בלמידה משמעותית ובהכוונה עצמית; היחידה הרב-תחומית מסייעת לפיתוח אקלים בית ספרי של חקירה תהליכית, אינטלקטואלית ורגשית.

¹ <https://meyda.education.gov.il/files/Nisuyim/fop1.pdf>

² "עתיד החינוך והמיומנויות: פרויקט "חינוך 2030" – תרגום: לירון רובינס - יוזמה: המרכז לידע ולמחקר בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2019.

הרציונל מאחורי בחירת הטקסטים ויצירות האומנות

הטקסטים והיצירות שנבחרו הם קנוניים. ההיכרות איתם תאפשר לפתח אצל התלמידים, מלבד הידע הנדרש מבוגרי מערכת החינוך בתקופתנו, גם כושר הבחנה וניתוח השוואתי עם טקסטים ויצירות מתרבות ישראל ומהתרבות העולמית, וכן פיתוח שיח רגשי, הנדרש בייחוד בדילמות ערכיות.

דרכי הלימוד לאור המחקר במדעי הלמידה ובטכנולוגיות למידה

יחידות ההעמקה מכוונות לפתח שיח עומק תוך השוואה למקורות דומים בהיסטוריה, בהגות הפילוסופית ובמחשבה המדינית, תוך שילוב יצירות אומנות רלוונטיות לדיון. מבחינת בית הספר - צורת הלמידה המוצעת מאפשרת יצירת **סביבת למידה אפיסטמית** המקדמת שינוי של ארגון הידע ברמה המוסדית – מלימוד המתמקד במסירת ידע קיים, ל**דיסציפלינה פדגוגית** היוצרת שינוי עומק באופן הלימוד, שמאפשר התנסות משמעותית של הלומדים ביצירה פעילה של ידע חדש להם (כרמון 2010).

ההוראה היא תהליכית, ותהליכי החקר יימשכו כמה שיעורים. הדיון בכיתה יגובה בלמידה נוספת עצמאית/שיתופית ובהנחיה רציפה של המורה, גם בפעילויות הלמידה העצמאיות. ההנחיה הרציפה היא משמעותית בפעילות, שכן על פי המחקר – אף שהתלמידים היום הם "ילידים דיגיטליים" שנולדו לעידן הטכנולוגיה הדיגיטלית, הם נדרשים למורה כמנחה וכמלמד של מיומנויות ניתוח ביקורתי של מידע וחיפוש מושכל של ידע, התלויים במידת הניסיון ולא במידת החשיפה לטכנולוגיה והשליטה בה (Yoram & Chajut, 2010). בייחוד חשוב הדבר בעת לימוד תאוריות מופשטות ודילמות ערכיות על מוסריות וטבע האדם.

המחקר העכשווי מדגיש את חשיבות קריאת הטקסטים ואת השילוב בין אמצעים חזותיים לבין קריאה מילולית (קידוד כפול). בעקבות הבנה זאת, הלימוד בנוי על שילוב של מקורות ראשוניים (כגון כתבי אפלטון, דף התלמוד וכדומה) עם מקורות אומנותיים רלוונטיים. שילוב נכון בין האמצעים המסורתיים והאמצעים הדיגיטליים הוא חשוב, מאחר שהמחקר מראה כי חשיפה לאמצעים דיגיטליים מפתחת מיומנויות חשיבה מ"סדר שני", היוצרות שינוי קוגניטיבי איכותי אצל הלומד (בן עמי וזן 2011).

הפעילויות ביחידה משלבות את מודל **TPACK** (Technological Pedagogical Content Knowledge). מודל זה מבקש להציע שילוב אופטימלי בין טכנולוגיה, פדגוגיה ותחום התוכן הנלמד, שבו נוצר ידע מסוג חדש המהווה את העקרונות להוראה אפקטיבית באמצעות טכנולוגיות, ובאמצעות המורים משלבים את מיומנותיהם, כולל התוכן והידע הפדגוגי, עם היתרונות של שימוש בטכנולוגיות למידה (Koehler & Mishra, 2009).

דגשים ללימוד השיתופי

תאוריות למידה בתחום החינוך העוסקות בחקר למידה שיתופית בשילוב טכנולוגיות דיגיטליות, גורסות כי למידה שיתופית משפרת את התוצרים ומפתחת את המיומנות "שיתוף פעולה" ו"עבודה בצוות". מחקרם של כספי ובלאו (2011) מראה כי התוצרים השיתופיים היו איכותיים יותר, הן בשיתופיות המכוונת ליצירת תוצר קבוצתי והן בשיתופיות המכוונת לתהליך העבודה. עם זאת, המחקר מתריע על קשיים העולים מלמידה שיתופית, למשל תחושת בעלות של תלמידים מסוימים על עבודה אישית שהוכנסה לתוצר הקבוצתי, הקושי בשיתוף, קושי של התלמידים לערוך תוצרים של תלמידים אחרים או לקבל עריכה של תלמידים אחרים לתוצר שלהם, זאת בשל הרגלי למידה קודמים ותהליכים פסיכולוגיים. המחקר מציע למורה פתרונות: להימנע מעודף מסמכים שיתופיים ולאפשר רק עריכה שאינה משנה את תוצרי התלמידים (למשל הכנסת הערות בצד, במקום תיקון בגוף הטקסט). מחקרם מצא בנוסף כי הפרסום ברשת תורם לאיכות התוצרים של התלמידים.

לאור זאת אנו ממליצים לשלב בלמידה גם למידה שיתופית בצורות שונות, כגון עבודת חקר משותפת או הכנת סרטון אינטראקטיבי על מושג, וזאת בייחוד בעת למידת העמקה המאפשרת ביטוי לתחומי ידע נוספים. שילוב זה יעשה תוך מתן תשומת לב לבעיות שהועלו, והכוונת המורה לאורך התהליך שתאפשר להימנע מהן או לצמצמן.

דרכי הערכה אפשריות

- 1. כתיבת דף עמדה השוואתי – השוואה לדמות מהתנ"ך – התלמידים ידגימו מיומנות ניתוח טקסט תוך כדי עבודת חקר תהליכית הכוללת צפייה בסרטים והקשבה להסכטים, חיפוש עצמאי במקורות אינטרנטיים המומלצים על ידי המורה, ועבודת גמר הכוללת הכנת מצגת מסכמת להצגה בכיתה, או סרטון הרצאה בסגנון TED-ED, או הכנת יצירת אומנות לתערוכת גמר אומנותית בית ספרית, או עבודה כתובה.**
הצעות לטקסט השוואתי: הובס ורוסו מול בקשת העם למלך ומשל יותם / גדעון ושמואל מול אבימלך ורחבעם / דוד מול שלמה / מנהיגות מיטיבה מול מנהיגות עריצה: חוק המלך מול משפט המלך.
- 2. יצירת עבודת חקר משותפת על דילמה ערכית או על דמות תנ"כית והתמודדותה בסיטואציה המתוארת בפרק הנלמד. התלמידים יופנו לחקר עצמאי מקדים במודל המשלב "כיתה הפוכה" ולמידה דיגיטלית בהכוונה עצמית – אישית ושיתופית, ולאחר מכן יתקיימו דיון בכיתה ועבודה בזוגות ובקבוצות. בסיום תהליך הלמידה תוצג עבודת גמר קבוצתית או יחידנית, שתכלול הצגת טיעונים מול הכיתה בסגנון משפט והצגת עמדות מנוגדות, תוך שימוש במצגת או בסרטון להצגת העמדות. הלימוד יהיה מקוון (סינכרוני וא-סינכרוני): התלמידים יתבקשו לקיים דיונים תוך שימוש בטכנולוגיות שיתופיות לבחירתם, כמו ווטסאפ, גוגל דוקס, פדלט, כאשר המורה מצוי כמכוון בתהליך ובקבוצת הלמידה הווירטואלית.**
- 3. יצירת משחק חינוכי – כל קבוצת תלמידים תעבוד במשך כמה מפגשים על יצירת משחק חינוכי, תוך התייחסות למושגים שנלמדו, בעזרת שימוש באפליקציה המצויה באתר משרד החינוך - הקטלוג החינוכי Naraview. האפליקציה מבוססת על מפת חקר מושגים בוויקיפדיה.**

ביבליוגרפיה

1. בן עמי, י' וחוץ, ד'. (2011) טכנולוגיות הידע הדיגיטליות – הרחבה של יכולות קוגניטיביות קיימות או שינוי קוגניטיבי איכותי? בתוך: ד' חן וג' קורץ (עורכים), תקשוב, למידה והוראה (עמ' 35–76) אור-יהודה: המרכז ללימודים אקדמיים.
2. ברמון א' (2010) הדיסציפלינה הפדגוגית: לקראת ארגון מחדש של הידע בבית הספר, בתוך הלכה ומעשה בתכנון לימודים, גיליון 21, עמ' 69-114, תשס"ע 2010.
3. Caspi A. & Blau Caspi, A., & Blau, I. (2011). **Collaboration and psychological ownership: How does the tension between the two influence perceived learning?** *Social Psychology of Education: An International Journal*, 14, 283-298., 2011.
4. Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). **What is technological pedagogical content knowledge?** *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 9(1), 60-70, 2009.
5. Slavin, R. E. (2014). **Educational psychology: Theory and practice** (10th ed.), Pearson Education (pp. 123-164).
6. Yoram Eshet-Alkalai and Eran Chajut (2010) **You Can Teach Old Dogs New Tricks: The Factors That Affect Changes over Time in Digital Literacy**, *Journal of Information Technology Education Research*, 9(1). 173-181